

STATISTIČNI POPISI O PISMENOSTI ROMSKIH ŽENSK V SLOVENIJI IN PREUČEVANJE SPREMEMB V NJIHOVEM ŽIVLJENJU

Obdelano gradivo, ki zajema način življenja Romov v Sloveniji, vsebuje tudi pomembne podatke o njihovih življenjskih razmerah iz najnovejše preteklosti. Spremenjeni način življenja naših Romov, predvsem v zadnjem desetletju našega časa, kaže, kako se ti ljudje prilagajajo sodobnemu družbenemu sistemu in novim kulturnim oblikam, ki se razvijajo v njihovem neposrednem okolju.

Pričujoči prispevek obdeluje namreč gradivo, ki ga vsebujejo statistični viri, dopolnjuje pa ga gradivo, ki je bilo zbrano v nekaterih romskih naseljih. Poglavitni poudarek te razprave temelji na statističnih podatkih, saj ti osvetljujejo precej resnično stanje pismenosti oziroma nepismenosti romskih žensk v Sloveniji. Ugotovitve, ki so bile zapažene na njihovih domovih, pa odkrivajo tudi nekatera prizadevanja teh žensk; ta izvirajo iz njihovih lastnih pobud. Pregledana so bila nekatera naselja, večja in manjša, starejša in mlajša, ter občasni tabori nekaterih romskih družin.

Popisni listi, ki so bili izpolnjeni ob popisu prebivalstva leta 1971,¹ vsebujejo podatke o osnovnem znanju slovenskega jezika, to se pravi, ali Romi znajo pisati in brati ali pa so nepismeni. Omenjeni statistični viri, ki so, kot sem že omenila, podlaga temu prispevku, izpričujejo, kako pomanjkljivo znanje slovenskega jezika imajo romske ženske in kako malo je bilo opravljenega za njihovo osnovno izobrazbo.

Menimo, da moramo, ko preučujemo današnji način življenja Romov v Sloveniji, posvetiti nekaj preučevanj tudi tej temi, ki je bila do sedaj popolnoma zanemarjena; to je vprašanje splošne osnovne izobrazbe romskih žensk in vprašanje njihovega odnosa do splošnih kulturnih prizadevanj v slovenskem prostoru. Tudi ta vprašanja je potrebno prav tako obdelati kot vsa druga in jih upoštevati pri delu, ob katerem skušamo zajeti kar najbolj resnično podobo življenja naših Romov. Preučevanje vzrokov nepismenosti in pomanjkljive splošne izobrazbe romskih žensk odpira pomembna vprašanja tudi etnologom.

Ugotovljeni podatki o osnovni izobrazbi romskih žensk v Sloveniji so pokazali, da so nepismene skoraj vse odrasle ženske. To opravljeno delo tudi bolj ali manj potrjuje domnevo, zakaj se te ženske teže prilagajajo novim oblikam vsakdanjega življenja, saj jih prav ta pomanjkljiva osnovna izobrazba še vedno postavlja v okolje, ki je zunaj našega družbenega dogajanja. Te nepismene romske ženske se počutijo najboljše tako, da živijo še naprej tako življenje, kot so se ga naučile od svojih mater, ki so kajpak živele v drugačnih časih in v drugačnih razmerah. Položaj romske ženske je v stalno naseljeni družini nekoliko boljši. Čeprav so tudi te ženske nepismene, so nekatere zaposlene in te kažejo precejšnje zanimanje za znanje, ki ga lahko dobe ob tem ali onem delu. Tiste pa, ki so le gospodinje in ne znajo brati in pisati, kažejo lastne pobude vsaj za boljše urejen dom. Mnoge med njimi razumejo, kako je potrebno znati pisati in brati, in zato pošiljajo otroke v šolo. Vendar moramo ob teh ugotovitvah le dodati, da je še precej romskih žensk, ki še niso toliko osveščene, da bi se jim zdelo pametno, da njihovi otroci hodijo v šolo.

Primer posebnega preučevanja so ženske romskih družin na Dolenjskem. Povedati moramo, da se mnogo teh družin še občasno seli. Ugotovljeno je, da so te družine zelo zanimivo področje etnološkega dela, saj v njih zasledimo mnogo rodovnih šeg, ki so odsev izvirne kulturne dediščine. Če bi to njihovo ohranjeno izvirno kulturo pravilno usmerili in označili, bi nedvomno imeli več uspehov ob splošnem osnovnem izobraževanju romskih žensk. Uspeh tovrstnega dela je opaziti že pri otrocih iz naselja Žabjek, ki jih

1. Popis prebivalstva leta 1971. Zavod za statistiko SRS v Ljubljani.

Pregledani so bili popisni listi romskih družin iz Prekmurja, z Dolenjskega in z Gorenjskega.

Uporabljeni so tudi terenski zapisi.

Nova hiša v naselju Romov v Vanči vasi, 1976

Romska gospodinja suši perilo; Dolga vas pri Lendavi 1976

vzgjajajo na osnovni šoli v Bršljinu pri Novem mestu. To so otroci nepismenih staršev, ki jim pedagogi posvečajo vso pozornost; posredno po otrocih so v zvezi tudi z materami. Mnogo romskih žensk je nezaposlenih. Vidimo jih le, kako opravljajo vsakdanja dela, ki so neposredno povezana z družino, saj gospodinje morajo skrbeti za življenjske potrebščine, za urejenost doma, posebno njihovo poslanstvo pa je, da skrbijo za številno potomstvo. Dodamo le še priložnostna dela, na primer nabiranje zdravilnih zelišč, gozdnih sadežev, in beračenje, čeprav to zadnjo dejavnost najraje zamolčimo. To so vsa vsakdanja opravila številnih romskih žensk v naših krajih.

Zbiranje podatkov o vsakdanjem življenju v naseljih teh ljudi, so vzbudili misel, da bi bilo potrebno vedeti tudi nekaj o statističnih popisih in kakšen je odnos Romov ob dajanju takih podatkov popisovalcem. Tako so bili pregledani podatki v popisnih listih iz leta 1971. Na podlagi teh bo mogoče podati precej natančen pregled nepismenosti romskih odraslih žensk, tudi nezaposlenost in priložnostne dejavnosti, navedene v statističnih virih.

Na Dolenjskem so pokazali ti statistični viri splošno nepismenost pri obeh spolih odraslih Romov, medtem ko so podatki pokazali v Prekmurju drugačno razmerje, ki bo obravnavano kasneje.

V nadaljevanju prispevka bo tekla razprava o pismenosti oziroma nepismenosti odraslih romskih žensk, to pomeni, da so zajete matere in dekleta.

V romskem naselju Žabjek pri Novem mestu ni bila v času popisa zaposlena nobena ženska. V 37 družinah je bilo nepismenih 27 žensk; pet jih je znalo pisati. Te romske družine so številne, ki imajo šest, sedem ali devet otrok. Mnoge družine med njimi se še

premikajo po Dolenjskem, čeprav le na krajevnem območju, za nekaj časa se ustavijo pri drugih romskih družinah, potem se spet vrnejo. Nekateri posamezniki še prosijo pri ljudeh, nekateri pa bi najraje dobivali socialno podporo; malokateri se zaposli, toda ne vzdrži dolgo pri delu. Značilno za te družine je tudi to, da ne znajo gospodarno razporejati s skromnim dohodkom. Na drugi strani pa so življenjske razmere teh ljudi še zelo neurejene, saj kaže naselje neprimerno okolje, ker je v bližini smetišče in konjederčeva jama. Ženske in otroci iz naselja so stalni obiskovalci bližnjega smetišča. Na tem prostoru pobirajo razne predmete, na primer kartonske škatle; z njimi namreč oblagajo stene v bivališčih; zanimive so jim tudi razne revije, iz teh pa izrezujejo barvne fotografije in jih lepijo na stene. Nepismenost žensk v tem naselju je stoodstotna, zakaj pet pismenih žensk je iz drugih naselij. Preden so se te poročile v ta kraj, so pripadale družinam v okolici Trebnjega.

Nepismenost teh odraslih žensk je velika tudi v drugih romskih naseljih na Dolenjskem. V Jedinščici so, na primer, v petih družinah štiri gospodinje nepismene. Zaselek je mlad, saj so se te družine naselile v tem kraju šele v zadnjem desetletju. Kljub tako pomanjkljivi izobrazbi skušajo gospodinje pokazati svoje sposobnosti in željo po napredku tako, da skrbijo za urejen dom in primerno obleko. V Malem Gabru pri Trebnjem živi sedem družin; v teh je šest nepismenih žensk. Na Hudejem je romski zaselek v gozdu na gmajnski zemlji, ločen od kmečkega naselja. Prebivalstvo v njem se povečuje. Našteti je mogoče precej mladih družin, katerih člani niso zaposleni. Popisanih je bilo 15 družin, v njih je bilo 13 odraslih žensk nepismenih. Ženske teh družin opravljajo le priložnostna dela, zvečine nabirajo razna zelišča in tudi še prosijo pri ljudeh.

V šentjernejski dolini so se naselile prvotno družine Jurkovič. Danes je podoba teh naseljencev drugačna. Na tem območju živi le nekaj družin z imenom Jurkovič, druge družine so se pomešale z drugimi rodbinami z ženitvami. Podatki o teh romskih družinah so bili ob popisu leta 1971 precej pomanjkljivi. V šestih družinah, ki prebivajo na gmajni blizu Šentjerneja, in se od časa do časa še selijo, so bile štiri ženske nepismene.

Ob popisu leta 1971 so bile v občini Krško popisane romske družine v Veliki vasi. Te oblikujejo mlajša romska naselja, kakršna so v Kirinovem grmu, Drnovem, Leskovcu in v gozdu Rimš. Bivališča teh družin so na gozdnih in gmajnskih površinah, ki so zvečine družbena lastnina. V te kraje se priseljujejo posamezne romske družine z raznih krajev Dolenjskega in od posameznih rodbin. Zaselki in občasna bivališča teh ljudi so še zelo nestalna, saj se nenehno premikajo. Odrasli se kaj malo zaposlujejo, raje se ukvarjajo z občasnimi opravili in nabirajo zdravilna zelišča. Popisanih je bilo 20 družin, nepismenih pa je zabeleženih 18 žensk.

Visok odstotek nepismenih romskih žensk kaže obravnavani popis prebivalstva tudi v Beli krajini. V zaselku Kanižarica pri Črnomlju živi šest romskih družin; pri teh je nepismenih pet žensk. Te družine so revne, zaposleni so moški in ena ženska. Opazimo lahko, da so njihova bivališča zelo skromna, zvečine enocelična. O takem domu je mogoče reči, da je v njem resnično težko skrbeti za urejenost in čistočo, kar naj bi bilo eno pglavitnih del te romske ženske, ki ni zaposlena. Vendar moramo pripomniti, da ji je naložena pomembnejša dolžnost po nepisanem pravilu, po katerem je mati in pglavitna oskrbovalka družine z živežem. Tudi v tem zaselku opravljajo ženske le priložnostna dela in prosijo pri okoliških prebivalcih. Tak način življenja je gotovo tudi vzrok, da kaže mati veliko neosveženost do osnovnega izobraževanja svojih otrok. Svoje mnenje in misli izraža z besedami, da bi morala občinska skupnost oskrbovati otroke z obleko in s šolskimi potrebščinami, ker so revni.

Romske žene, Dolga vas pri Lendavi 1976

Žena iz rodu Baranja, Pušča 1961

Romsko naselje Lokve, ki se razprostira na gozdni površini ob cesti v smeri istoimenske kmečke vasi, je danes eno največjih v Beli krajini. To naselje se izredno hitro razvija in modernizira, prav tako je mnogo teh vaščanov tudi že zaposlenih. Ženske so razmeroma prizadevne, skrbijo za urejeno vsakdanje življenje svojih družin in otroke redno pošiljajo v šolo. Menimo, da bi kazalo poskusiti z načrtno vzgojo teh mater in deklet, ker kažejo mnogo dobre volje in pripravljenosti, pridobiti si tako znanje, ki je potrebno vsaki sodobni ženski.

V tem naselju je tudi odstotek nepismenih žensk precej nižji. V 31 družinah je bilo popisanih 18 nepismenih mater in deklet, 12 je bilo pismenih; zaposlene so bile štiri ženske.

Na obrobju mesta Metlike je naseljenih pet romskih družin; nepismeni sta dve ženski. O dveh dekletih pa kaže povedati tole: ena je končala kmetijsko šolo in živi v mestu, druga je lekarniški tehnik in živi prav tako v mestu. Gospodinje omenjenih družin so zelo prizadevne pri vsakdanjem delu, kar kažejo tudi njihovi urejeni domovi, seveda po zmožnostih posameznika.

Blizu Križevske vasi, na tako imenovanem Gavgenem hribu, je naseljenih pet romskih družin. Pri teh sta zabeleženi dve nepismeni materi, tri so pismene. V zaselku Dobravice so tri romske družine, nepismenost teh žensk pa je stoodstotna.

Poseben primer so romske družine, naseljene na gmajni, imenovani tudi Coklovca, blizu Semiča. Ob popisu prebivalstva je bilo popisanih devet družin; nepismenih mater je zabeleženih sedem. Vse ženske so nezaposlene; poleti se premikajo po okoliških gozdovih z vozom in konjem in nabirajo gozdne sadeže in zdravilna zelišča. Zaselek kaže vidno zaostalost, neurejeno življenje, predvsem pa revščino. Vse te družine so resnično socialni

problem. Živijo v neprimernih bivališčih in v neprimernem okolju; zaselek tudi nima pitne vode v bližini. Vsi ti problemi so odsev resnične revščine in ne etničnosti njihovega rodu. Njihove izvirne etnične posebnosti so še danes ohranjene, niso pa pravilno upoštevane, kar je tudi vzrok, da so te družine osamljene. Dosedanja etnološka preučevanja o prilagajanju teh ljudi na sodobno življenje, so pokazala kako nujna bi bila prevzgoja in osnovna izobrazba žensk v tem romskem naselju.

Manjši odstotek nepismenih žensk je bil ugotovljen ob popisu Romov v Željnah pri Kočevju. V 17 družinah je le devet nepismenih žensk. V tem naselju je opaziti, kako si posamezne matere prizadevajo, da bi bila njihova družina urejena. Tudi v tem zaselku je precej revnih romskih družin, vendar pa otroci hodijo redno v šolo in se učijo dokaj uspešno. V tem kraju so se prvi naselili Hudoroviči, katerih rodovna imena so še danes najštevilnejša, pojavila pa so se tudi imena drugih romskih skupin. Tako se ena družina danes piše Šarkezi, ker se je moški priselil iz Prekmurja. Druga družina ima ime Rajhard in izvira iz Sinto skupine na Gorenjskem; tudi priimek Kovačič je nov, ta je razširjen v okolici Mirne peči. Prav ti omenjeni novi priseljenci in še nekateri drugi zmanjšujejo odstotek nepismenosti v naselju. Zaposlenih je le nekaj moških, od odraslih žensk nobena ni zaposlena.

V Prekmurju je bilo pregledanih več romskih naselij, ker so najštevilnejša v teh krajih. Za obravnavani statistični prikaz so bila pomembna večja romska naselja v bližini mesta ali prometnih cest in razstreseni zaselki po Goričkem in v obmejnih krajih.

Statistični podatki pismenosti oziroma nepismenosti, ki so bili dobljeni pri tej skupini, kažejo večji odstotek pismenih moških, kakor žensk. Vzroki takega razmerja pismenosti so pogojeni v preteklosti in so v zvezi s strogimi ukrepi tedanje madžarske oblasti.

Visok odstotek nepismenih žensk pri prekmurski skupini odpira vprašanje, kateri so bili vzroki, da so ženske ostale nepismene; in ne nazadnje je tudi vprašanje, koliko je bilo sploh zanimanja za vzgojo in izobrazbo žensk. Ta vprašanja sodijo med poglavitna, saj nazorno kažejo razmere iz preteklih časov, ko je bila ta ženska postavljena zunaj splošnega družbenega dogajanja, v naselja, ločena od drugih občanov.

Ugotovljeno je tudi, da je več starejših družinskih očetov pismenih. Ob takih podatkih so zanimive omembe, od kod se je priselila popisana oseba. Tako pove, na primer, zapis, da je bil brusač Janez Horvat rojen v Kislingu na Madžarskem, kjer je hodil v šolo in končal nekaj razredov. Njegova žena Terezija, ki je bila rojena v Daruvarju na Hrvaškem, pa je nepismena. Drugi popisani zakonski par ima enake podatke, namreč, da je mož pismen, žena pa nepismena; rojena je bila v Bistri na Hrvaškem. Primera, ki sta navedena, nista osamljena. V obravnavanih popisih dobimo pri starejših družinah enake podatke v zvezi s pismenostjo.

Večji odstotek nepismenih žensk po statističnih virih in več pismenih moških pri prekmurski romski skupini nakazuje problem o katerem bo potrebno razmišljati.

V največjem romskem naselju, imenovanem Pušča—Černelavci, blizu Murske Sobote, so nastale v najnovejši preteklosti temeljite spremembe v vsakdanjem življenju teh vaščanov kakor tudi v zunanjem videzu samega naselja. Pred približno petnajstimi leti so bili ti Romi revni in skoraj vsi nezaposleni, bivališča pa zelo neurejena. Danes pa se odrasli vaščani množično zaposlujejo, šoloobvezni otroci pa hodijo redno v šolo. Vrtec ob naselju je pomembna vzgojna ustanova, v katerem dobijo predšolski otroci načrtno pripravo za pouk v osnovni šoli. Skoraj vsa današnja mladina ima osnovno šolsko izobrazbo, nekateri so končali celo srednjo šolo (npr. šolo za medicinske sestre, administrativno šolo, glasbeno šolo).

Romi na žeganju pri Treh farah – Metlika, 1960

Pomanjkljivo osnovno izobrazbo pa kažejo podatki odraslih vaščanov, posebno žensk. Neznanje oziroma pomanjkljivo znanje slovenskega jezika in sploh stanje pismenosti teh ljudi je pokazal tudi popis prebivalstva iz leta 1971.

Pri pregledu teh popisnih listov je bil ugotovljen visok odstotek nepismenih žensk iz obravnavanega naselja. Tako so popisovalci zabeležili, da je bilo v 118 družinah nepismenih 79 žensk. Menimo torej, da ti podatki nazorno govorijo o položaju te ženske v preteklosti, o delitvi dela med možem in ženo in naposled o nenačrtnem zanimanju odgovornih ljudi za njeno osnovno izobrazbo.

Kakor pri drugih romskih skupinah v Sloveniji tudi pri teh družinah še ni bilo narejenih načrtnih programov, ki bi obravnavali pomanjkljivo izobrazbo romskih žensk in jim skušali pomagati iz zaostalosti. Nobene okrožnice ali odloki, ki so bili izdani v različnih časih ne govorijo o načrtni vzgoji teh žensk. Da so te ugotovitve resnične, najbolj potrjujejo obravnavani statistični viri.

Šele v najnovejši preteklosti so bili storjeni nekateri poskusi izobraževanja romskih žensk pri prekmurski skupini, toda zajeli so le eno dejavnost, ki je bila precej uspešna. V Murski Soboti so priredili kuharski tečaj, ki so se ga udeležile predvsem mlade ženske iz naselja

Pušča. Znanje, ki so ga pridobile pri tem pouku, so začele uspešno uporabljati doma pri vsakodnevem pripravljanju hrane.

Nekaj besed je vredno povedati tudi o lastnih pobudah romske ženske, ki kaže željo po napredovanju. Ena njenih posebnih lastnosti je namreč ta, da zna izredno dobro opazovati življenje v svoji neposredni okolici. Tako lahko rečemo, da so nekatere navade, ki so nove tudi ostalemu prebivalstvu, že privzele nekatere romske gospodinje. Mimogrede bodi omenjeno, da je gostoljubnost romskih ljudi njihova rodovna dediščina. Ta pa se kaže v sedanjem času različno, predvsem po novih navadah, ki so splošne pri vseh prebivalcih. Tako je danes v romski družini že navada, da obiskovalca povabijo na skodelico turške kave, na prigrizek peciva in čašo pijače. Zgodi se lahko, da obiskovalec stopi v njihov dom, ko je čas obeda. Gospodinja bo ponudila, kar je pripravila za svojo družino.

Druga pobuda, ki je prav tako lastna romski gospodinja in precej spreminja njeno vsakdanje življenje, je skrb za lepo oprano perilo, posebno tisto, ki se uporablja za dojenčka. To delo je tudi eno prvih opravil, ki so se ga romske ženske oprijele, ko so začele spreminjati način življenja. Marsikatera družina je revna, ima preprosto bivališče, gospodinja je nepismena, vendar skrbi za urejeno in čisto obleko svoje družine.

To je le nekaj zapažanj, ki smo jih zabeležili v naselju Pušča. Te lastne pobude nedvomno vodijo k razvoju napredka te vasi. Pomanjkljiva splošna izobrazba romskih žensk, ki jo je povzročila dolgotrajna nepismenost teh ljudi, pa govori tudi o njihovi današnji odmaknjenosti od splošnih družbenih dogajanj v našem prostoru. Gotovo je, da je ta nepismena ženska še bolj družbeno osamljena, ne bi pa bila, če bi znala pisati in brati. To njeno osamljenost pa povečuje tudi revščina in to je opaziti v marsikaterem domu. Našteti vzroki, ki govorijo o nepismenosti odraslih, so tudi predmet etnologovega razpravljanja in preučevanja.

Drugo večje naselje Romov v Prekmurju leži ob cesti na območju Vanče vasi. Tudi o tem naselju je potrebno povedati nekaj več kot samo statistične podatke, saj smo zabeležili iz življenja teh vaščanov precejšnje spremembe v bližnji preteklosti.

Leta 1971 je bilo v tej vasi popisanih 43 družin; v njih je bilo naštetih 20 nepismenih žensk. Zaposleni so večinoma moški v domačih podjetjih. Kar pa zadeva zaposlitev v tujini, je razmerje drugačno; namreč v tujini dela več žensk kot moških. Te so delavke v tovarnah in na kmetijskih posestvih. Ženske v Vanči vasi so zelo prizadevne in delavne in tudi mnogo zaslužijo. Menimo, da je prav uspešna zaposlitev v tujini spremenila te ženske, saj so postale samozavestnejše in odločne. Danes vedo, da lahko z rednim delom in prejetim dohodkom vzdržujejo družino. Spremembe pri ženskih delih so opazne v vseh pogledih. Tako je na primer dom bolj urejen, tudi sodobno opremljen, otroke pa pošiljajo redno k šolskemu pouku. Torej splošno lahko rečemo, da se življenje v njihovih domovih razvija tako, kakor je primerno za vsakega današnjega delovnega človeka.

Vse te spremembe, ki so jih povzročile zaposlitve, pa niso zajele vseh družin. V Vanči vasi in tudi v nekaterih drugih naseljih so nastale zaradi večjih dohodkov nekaterih vaščanov večje ali manjše socialne razlike med posameznimi družinami. Omeniti moramo prvo desetletje po drugi svetovni vojni, ko so bile romske družine v Vanči vasi zelo revne; nekateri posamezniki niso hoteli delati, drugi pa dela niso mogli dobiti, tako ni bil tedaj zaposlen skoraj nobeden. Ko pa so se začeli zaposlovati v Avstriji in v drugih deželah, se je njihov gmotni položaj znatno izboljšal, toda ne pri vseh družinah. Nekaterim so te spremembe povzročile druge težave, predvsem niso znali smotno razdeliti pridobljenega dohodka. Zato so še danes ostali revni, kakor tisti, ki niso imeli nobenega mlajšega

družinskega člana, da bi odšel delat v tujino. Prav zaradi teh vzrokov so nastale med temi vaščani socialne razlike in te danes vzbujajo medsebojno zavist in nesoglasja.

Podobne spremembe, ki smo jih že navedli smo zabeležili pri romskih družinah v Borejcih. Tudi te ženske redno delajo doma in v tujini. Odstotek nepismenosti je manjši. Tako smo v 20 družinah našeli le osem nepismenih žensk.

Romsko naselje v Zenkovicah je bilo obravnavano kot zelo napredno že v bližnji preteklosti. Zato smo pregledali popisne liste tudi o teh družinah. V naselju živi več poklicnih godbenikov, ki igrajo v raznih orkestrih po Sloveniji in v obmorskih krajih. Žene teh mož niso zaposlene. Drugi so zaposleni v tujini, in sicer moški in ženske; še nekaj je takih, ki delajo doma kot dninarji in priložnostni delavci. Večina družin ima urejene domove, sodobne stavbe, prostore opremljene z modernim pohištvo, v kuhinji pa vrsto gospodinjskih aparatov. Ob že navedenem popisu je bilo popisanih 32 družin; v njih pa smo našeli 28 pismenih žensk, le dve starejši ženski sta zabeleženi nepismeni. Nekaj žensk, primoženih s Hrvaškega in iz drugih krajev Slovenije, ni romskega rodu.

Romsko naselje v Domajincih sodi med večja na Goričkem. V zadnjih desetih letih je doživelo tudi veliko sprememb. Vsi odrasli mlajši družinski člani so zaposleni v tujini, moški in ženske. Ob popisu je bilo popisanih 18 družin, ki imajo po šest, sedem in osem otrok. Nepismenih žensk je bilo osem in prav toliko pismenih.

V Lemerjih prebiva manjše število romskih družin; so revne in v njih je več starejših ljudi. Popisali so sedem družin in v teh so bile tri ženske nepismene. Tudi iz tega naselja delajo ženske v tujini; nekatere so zaposlene v domačem kraju. Te delajo kot dninarke in delavke na farmi piščancev v Skokovicah. Po načinu življenja so se te ženske precej prilagodile življenju domačink v bližnji okolici. Njihova bivališča so preprosta, vendar še kolikor toliko urejena; prav tako vzdržujejo čistočo in osebno higieno.

Romski zaselek na Cankovi leži ob avstrijski meji. To je eden manjših zaselkov, saj šteje samo pet družin. Ob pregledu pismenosti žensk je bilo ugotovljeno, da je bila le ena nepismena. Ta podatek nas prav za prav preseneča, ker je naselje tako oddaljeno od večjih središč. Ženske niso zaposlene, moški pa delajo v tujini.

V nasprotju s Cankovo je romsko naselje v Pertoči eno večjih na Goričkem, vendar prav tako oddaljeno od večjih središč. Ob popisu je bilo popisanih 26 romskih družin. Moški in tudi nekatere mlajše ženske so zaposleni v tujini. Nepismenost žensk je precej velika, saj smo jih v popisanih družinah našeli 18. Večji odstotek nepismenih žensk imajo še druga romska naselja. V Kraščih živi 11 družin, v njih pa je bilo popisanih pet nepismenih žensk. V Kuštanovicah je naseljenih 12 družin in v njih je 11 nepismenih žensk. Tudi iz teh naselij je večina družinskih članov zaposlenih v tujini.

Romsko naselje v Dobrovniku se razprostira ob madžarski meji. Romi, naseljeni v tej vasi, pripadajo skupini, ki je že na Madžarskem opustila materin jezik. Ob popisu prebivalstva leta 1971 se je skupina opredelila za madžarsko narodnost in madžarski jezik. Kasnejši priseljenci v teh družinah so označili narodnost slovensko ali hrvaško. Mimogrede bodi omenjeno, da je v tem naselju zaslediti še starejša romska imena, ki jih drugod po Prekmurju ni več. Ta so na primer Zarka, Ratko, Bedö. Popisanih je bilo 16 družin; v teh pa so bile le tri nepismene ženske. Skoraj vsi odrasli so zaposleni v tujini, zato se naselje hitro razvija. Večina teh družin ima zidane nove hiše, okrog teh pa urejene in ograjene vrtove. V vseh teh domovih je opaziti čistočo in red, gospodinje tudi uporabljajo razne gospodinjske stroje. Nekateri med temi Romi so poklicno izobraženi, na primer strojni ključavničar, natakhar, gradbeni strojnik, študent na Vojni akademiji itd. Značilno pa je, da je skoraj v vsakem romskem naselju nekaj družin, ki še danes živijo bohemsko življenje

in se ne zaposlujejo. Tako je tudi v Dobrovniku, ob popisu smo našeli pet takih, ki se preživljajo s priložnostnimi deli, s krošnjarjenjem in z beračenjem. Splošno je mogoče trditi, da kaže romsko naselje v Dobrovniku velik napredek, posebno pa visok odstotek pismenosti.

Romsko naselje Hodoš na lendavskem območju je bilo obravnavano že pred približno petnajstimi leti kot primer ene najbolj urejenih in naprednih vasi romskih naseljencev. Tudi ti Romi govorijo madžarski jezik, kot dobrovniški. Pomembni so priimki, ki pripadajo madžarskim romskim družinam, na primer Sarka, Kardoš, Kakaš, in rojstni kraji starih staršev. Naselje je majhno, šteje le šest družin, od katerih ima ena trinajst družinskih članov. Odstotek nepismenosti pri ženskah je manjši, saj sta nepismeni le dve. Domovi teh družin so urejeni in čisti. Nekateri moški so zaposleni, ženske obdelujejo zemljo, ki jo ima vsaka družina nekaj arov.

Posebna skupina so Romi v Dolgi vasi pri Lendavi. Pripadajo rodbini Olah in so se priselili s Hrvaškega. Z ženitvami so pomešani z madžarskimi Romi. Ob popisu se je največ članov teh družin opredelilo za madžarsko narodnost, nekaj tudi za hrvaško in slovensko. Izvirajo iz rodu svedrarjev, vendar so to obrt danes opustili. Poseben način življenja in ohranjen rodovna izročila ločujejo te družine od drugih prekmurskih Romov. Današnji način življenja žensk iz teh družin kaže mnogo etničnih posebnosti. Ženske niso zaposlene. Ob popisu prebivalstva leta 1971 je bila zabeležena stoodstotna nepismenost žensk; pri teh družinah so nepismeni tudi skoraj vsi moški. Bivališča so skromna, zato živijo te ženske preprosto življenje, skoraj redno še prosijo po vaseh in v mestu. Neurejene razmere in nezaposlenost so povzročile širjenje hujših bolezni. Vpliv matere pri družinah sinov je še izredno močan. Pri mlajših družinskih članih je le opaziti željo, da bi radi vsaj po zunanjem videzu postali enaki mestni mladini. Prav tako si prizadevajo mlajše ženske, ki skušajo imeti kolikor toliko urejeno obleko, kadar gredo v mesto.

Na Gorenjskem so naseljene le posamezne družine Romov, ki so precej oddaljene druga od druge. Ob pregledu popisa prebivalstva iz leta 1971 smo dobili podobne podatke o nepismenosti žensk kot pri drugih romskih skupinah v Sloveniji. Ženske teh Romov so stoodstotno nepismene. Kljub tako pomanjkljivi splošni izobrazbi so te ženske v določenih pogledih precej prizadevne. Če je družina naseljena blizu mesta, ali v mestu, se skušajo njihovi mlajši člani vsaj po obleki prilagoditi okolju. Nekateri domovi so tudi že kar urejeni, prav tako je opaziti že več notranje opreme in gospodinjskih aparatov. Splošno te ženske niso zaposlene, ker take službe, ki si jo želijo, ne dobijo. Res je tudi, da so odgovorni organi v tovarnah in v podjetjih nezaupljivi do njih. Ker so nepismene ali pa je njihovo osnovno znanje jezika tako pomanjkljivo, so na voljo tem ženskam le fizična dela, tudi težja, ki jih odklanjajo, predvsem kmečka dela. Mlada dekleta bi se najraje zaposlile v tovarnah in v gostinskih podjetjih, na primer v tovarni čipk ali v hotelih kot sobarice. Starejše ženske pa se v tej skupini še rade ukvarjajo z vedeževanjem, ker tako nekaj zaslužijo, in tudi prosijo še pri okoliških prebivalcih.

Statistični podatki, ki smo jih uporabili za podlago razmišljanja o življenju in o osnovni izobrazbi romskih odraslih žensk, so pokazali tudi njihov delavnik in to, kako še vedno živijo osamljene v naselju in kako majhen je njihov delež v delovnih procesih naše družbe. Iz podatkov razberemo popolno pomanjkanje osnovne izobrazbe romskih žensk. Posamezna prizadevanja, kako bi si boljše uredile vsakdanje življenje, pa izvirajo nekoliko tudi iz lastnih pobud. Te bi morali razvijati in jih načrtno dopolnjevati, da bi bile te ženske usposobljene ne samo za gospodinjska dela, temveč tudi za redno zaposlitev. Dobro vemo, da romske ženske težko dobijo delo, ker delodajalci ne zaupajo njihovim sposobnostim. Poglavitno vprašanje je, kako zaposliti prosilko s pomanjkljivo osnovno

izobrazbo. To je problem odraslih žensk in mladih deklet tega rodu, saj še danes večina nima dela in zaradi tega so še vedno družbeno osamljene.

Ob navedenih ugotovitvah menimo, da je potrebno zapisati še nekaj misli o preučevanju življenja romskih žensk, ki je še danes v mnogih pogledih ostalo nespremenjeno. Že sami podatki o nepismenosti teh žensk govore o premajhni zavzetosti družbe za načrtno vzgojo in izobrazbo odraslih romskih žensk. Tudi etnološka preučevanja so bila pomanjkljiva, saj so govorila le o etničnih značilnostih, ne pa tudi o splošnem osnovnem znanju romske ženske in njeni osamljenosti prav zavoljo pomanjkljive izobrazbe. Poudariti moramo, da je predvsem pomebno preučevati odnos, ki ga ima romska ženska do napredka in kulture v slovenskem prostoru. Začetek tovrstnega preučevanja se opira prav na te statistične osnovne podatke, ki lahko nekoliko osvetlijo stanje in nakažejo probleme teh ljudi v današnjem času.

Vprašanje splošne izobrazbe in osnovnega znanja jezika romskih žensk je resnično aktualen problem, ki ga tudi etnolog ne sme prezreti. To je sestavni del etnološke obdelave, ki pomaga orisati vsakdanje življenje Romov na naših tleh.

Na koncu naj napišemo le preproste besede romske matere, ki ne more pomagati otroku pri učenju. Takole pravi: „Kako naj učim otroka pisati in brati doma, ko sama ne znam; kako naj naredi moj otrok domače naloge, če mu ne more nobeden pomagati; ali naj jih piše v šotoru?“ To so iskrene besede nepismene matere, ki sama verjetno ne bo nikoli vedela, o katerih rečeh in vrednotah bi jo seznanila dobra knjiga, če bi znala brati.

S u m m a r y

STATISTICAL DATA ABOUT LITERACY OF GIPSY WOMEN IN SLOVENIA AND EXAMINATIONS OF CHANGES IN THEIR WAY OF LIFE

In the paper the author treats the material gathered by statistical data, and it is supplemented by the material which was collected in various gipsy settlements. The main stress of this investigation is based on the statistical data which comprise certain settlements, bigger and smaller, older and younger, and some temporary dwelling-places of some gipsy families. The author used registration forms which were filled in when census was taken in Slovenia in 1971.

Data, which were gathered about the basic education of gipsy women in Slovenia have shown that almost all grown-up gipsy women are illiterate. These facts are also significant for ethnographic investigations primarily with respect to social alienation of gipsy women today, for which the lack of education is undoubtedly one of its main causes. The relation of illiterate gipsy women to progress and culture in Slovenia is also significant, because we must take this into consideration if we wish to acquire a real image of life of our Gipsies.